

ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ СУДОВОГО ЗАХИСТУ КОЛЕКТИВНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ СПОЖИВАЧІВ

Степаненко Т. В.

У науковій статті досліджено сутність та процесуальні особливості судового провадження за представницькими позовами на захист колективних прав та інтересів споживачів як загальноєвропейського процесуального механізму судового захисту численної групи осіб. Зроблено висновок про необхідність розроблення інституту групового (представницького) позову в цивільному процесуальному законодавстві України з урахуванням перспективного законодавства Європейського Союзу.

Ключові слова: груповий позов, представницький позов, колективне відшкодування шкоди, захист прав споживачів.

В научной статье исследована сущность и процессуальные особенности судебного производства по представительским искам в защиту коллективных прав и интересов потребителей как общеевропейского процессуального механизма судебной защиты многочисленной группы лиц. Сделан вывод о необходимости разработки института группового (представительского) иска в гражданском процессуальном законодательстве Украины с учётом перспективного законодательства Европейского Союза.

Ключевые слова: групповой иск, представительский иск, коллективное возмещение вреда, защита прав потребителей.

In the scientific article the essence and procedural peculiarities of the proceedings in the case of representative actions concerning the protection of collective rights and consumer interests as a pan-European procedural mechanism of collective compensation are researched.

A representative case may be brought by qualified institutions for the protection of the rights and interests of two or more persons whose rights and interests have been violated or there is a risk of their violations, and the individuals themselves are not directly involved in the proceedings. The outcome of the trial of such a claim may be a court decision prohibiting or terminating the actions of the defendant, violating the collective interests of consumers, as well as a decision on compensation for harm to interested consumers as a result of illegal actions of the defendant. Representation is considered as a typical group action adapted to the features of the continental legal system, which ensures effective and timely access to justice for all stakeholders.

The author noted the procedural peculiarities of the trial on a representative action: the lack of the need to provide individual consumers with mandates for representation in court of their interests; special properties of the final court decision; suspension of the limitation period for individual consumer claims for damages; limitation of court fees; prohibition of punitive damages; definition of the circle of interested consumers on the principle of "opt-in"; the establishment of fines as a means of ensuring compliance with the decision on representative claims; stimulating the parties to the settlement of the dispute.

The conclusion is made on the necessity of developing the institute of class (representative) action in the civil procedural legislation of Ukraine taking into account the perspective legislation of the European Union.

Key words: class action, representative action, collective redress, protection of consumer rights.

Постановка проблеми та її актуальність. Груповий позов є одним із визнаних у світовій юридичній практиці процесуальних засобів судового захисту численної групи осіб, права та інтереси яких зазнали порушень внаслідок дій (бездіяльності) одного відповідача. Судове провадження за таким позовом забезпечує реалізацію права на судовий захист численної групи осіб, персональний та кількісний склад якої може бути важко визначений і залучення їх до участі у справі є недоцільним, що, своєю чергою, забезпечує ефективний та своєчасний доступ до правосуддя всіх осіб, а також сприяє розвантаженню судової системи від однотипних справ. Водночас, оскільки найбільшого розвитку такий процесуальний інститут набув у правовій системі США, найчастіше й основними вадами такого процесуального механізму називають ті, що є характерними саме для правової системи США і зумовлюються особливостями зазначеної системи: наділення приватних осіб повноваженнями судового захисту численної групи осіб, що суперечить диспозитивним засадам континентального цивільного процесу; образливість та несправедливість судових процесів; надвеликі «гонорари успіху» адвокатів тощо. Саме зазначені та інші вади американської моделі групового позову завжди зумовлювали досить стримане ставлення європейських правників в обговореннях можливості запровадження інституту групового позову до правових систем країн Європейського Союзу.

Втім, останніми роками процесуальна модель групового позову в тому чи іншому вигляді отримує закріплення в національних правових системах держав-членів ЄС. На загальноєвропейському рівні ведуться дискусії із запровадження загальноєвропейського механізму колективного відшкодування шкоди [1; 2, с. 165-172]. А останні загальновідомі випадки порушень законодавства, що стосується інтересів численних споживачів, на зразок так званого «Дизельгейту», переконують у необхідності розробки та впровадження в практику таких процесуальних механізмів [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Груповий позов – це відносно новий для української правової системи інститут, що отримав досить усичене та скоріш декларативне закріплення в п. 9 ч. 1 ст. 45 Закону України «Про захист прав споживачів», якою передбачено право громадських організацій споживачів звертатися з позовом до суду про визнання дій продавця, виробника (підприємства, що виконує їх функції), виконавця протиправними щодо невизначеного кола споживачів і припинення цих дій. При цьому в процесуальному законодавстві відсутні норми, які регламентували б процесуальні особливості розгляду судом таких вимог, що ускладнює практичну реалізацію зазначених положень закону. Оновлений ЦПК України в п. 5 ч. 1 ст. 162 лише містить норми, аналогічні ст. 98 ЦПК попередньої редакції (до 03.10.2017 р.) щодо віднесення до переліку вимог, за якими може бути

Степаненко Т. В., 2018

видано судовий наказ, вимоги про повернення вартості товару неналежної якості, якщо є рішення суду, яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола споживачів.

Можливість та необхідність введення до національної правової системи інституту групового (масового) позову були предметом достатньої кількості наукових досліджень, предметом обговорення на тематичних науково-практичних заходах, зокрема «круглому столі» «Масовий позов: перспективи в Україні крізь призму зарубіжного досвіду», організованому Верховним Судом України спільно з Київським національним університетом імені Тараса Шевченка за підтримки Проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» (червень 2015 р.), та семінарі, організованому дирекцією Європейської комісії з питань політики сусідства і розширення переговорів та Вищим господарським судом (жовтень 2016 р.) [4; 5]. Серед дослідників, які переймалися питаннями групових позовів, можливо виділити як вітчизняних, так і зарубіжних правників, зокрема: Г.О. Аболоніна, Н.С. Батаєву, Ю.В. Білоусова, В.В. Борщенко, А.В. Губську, А. Жиді, П.П. Колєсова, В.А. Миколаєць, К. Осаке, М.О. Рожкову, Я.М. Романюка, К.О. Фесик та ін. Деякі дослідження були проведені й автором.

Проведені наукові дослідження та їх опубліковані результати, рекомендації за підсумками обговорення на науково-практичних заходах практично одногосні – є нагальна потреба подальшого врегулювання на законодавчому рівні інституту групового позову в Україні та запровадження зазначеного інституту в цивільному, господарському та адміністративному судочинстві з огляду на специфіку правовідносин у спорах, які вирішуються [6; 7, с. 46-47; 8, с. 46]. Завдання ж адаптації законодавства України до законодавства ЄС як пріоритетного складника процесу інтеграції України до ЄС актуалізувало дослідження законодавства ЄС у сфері реалізації та захисту прав та інтересів людини і громадянина.

Таким чином, метою цієї статті є визначення процесуальних особливостей судового провадження за європейською моделлю групового позову – представницькими позовами в аспекті їх врахування для вироблення пропозицій з удосконалення цивільного процесуального законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Питання введення до європейського правового простору процесуального механізму судового захисту прав численних груп осіб, зокрема споживачів, розглядається Європейською комісією вже близько 20 років. За цей час було прийнято Директиву 98/27/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 19 травня 1998 р. про судові заборони для захисту інтересів споживачів (*Directive 98/27 /EC of the European Parliament and of the Council on injunctions for the protection of consumers' interests*) [9], яка була замінена Директивою 2009/22/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2009 р. про судові заборони для захисту інтересів споживачів (*Directive 2009/22/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on injunctions for the protection of consumers' interests*) [10]; Європейською комісією опубліковано Зелену книгу щодо колективного відшкодування шкоди споживачам 2008 р. (*Green Paper On Consumer Collective Redress*) [11] та інші документи.

Суттєвим кроком щодо розроблення механізму захисту прав численних груп споживачів в Європейському

правовому просторі було видання в 2013 році Європейською комісією Рекомендації № 2013/396/ЄС «Про загальні принципи судового заборонного та компенсаційного механізмів колективного відшкодування шкоди в державах-членах, що стосуються порушення прав, наданих за законодавством Союзу» (*Commission Recommendation 2013/396/EU of 11 June 2013 on common principles for injunctive and compensatory collective redress mechanisms in the Member States concerning violations of rights granted under Union Law*, далі – Рекомендація 2013/396/ЄС) [12]. У Рекомендації 2013/396/ЄС Комісією пропонується державам-членам запровадження на національному рівні механізмів колективного відшкодування шкоди, зокрема в сфері захисту прав споживачів, охорони навколишнього природного середовища, захисту персональних даних, конкуренції тощо. Крім того, в Рекомендації Комісією розкрито окремі принципи процесуальних механізмів захисту колективних прав та інтересів, які мають враховуватися державами-членами у разі їх розробки в національному законодавстві.

У квітні 2018 року Комісією запропоновано до обговорення Пропозиції до Директиви Європейського парламенту та Ради про представницькі позови для захисту колективних інтересів споживачів та скасування Директиви 2009/22/ЄС (*Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on representative actions for the protection of the collective interests of consumers, and repealing Directive 2009/22/EC*, далі – Пропозиції), в яких запропоновано загальноєвропейську процесуальну модель представницьких позовів про захист колективних прав та інтересів численної групи осіб [13]. Не зважаючи на те, що Рекомендація 2013/396/ЄС та Пропозиції носять необов'язковий характер, а останні ще є предметом численних дискусій та обговорень, зміст цих документів дає змогу визначити основні риси загальноєвропейського механізму судового захисту численної групи осіб, що враховує особливості саме правових систем континентального права.

Так, *представницькі позови подаються на захист колективних інтересів споживачів, при цьому самі споживачі не є сторонами у провадженні за такими позовами* (ст. 3 Пропозиції). Представницький позов подається спеціально кваліфікованою особою на захист прав та інтересів двох або більше осіб, права та інтереси яких зазнали порушень або є ризик їх порушень, при цьому самі такі особи не є безпосередніми учасниками судового розгляду (п. 3 Рекомендації 2013/396/ЄС). Вимогами, що можуть бути заявлені за такими позовами, є:

– ухвалення судового рішення про припинення дій чи бездіяльності відповідача, що порушують колективні інтереси споживачів, як тимчасовий захід (на зразок забезпечення позову) для припинення таких дій (бездіяльності) або, якщо дії чи бездіяльність відповідача ще не були вчинені, але є неминучими, про заборону таких дій (бездіяльності);

– ухвалення судом остаточного рішення про заборону, яким підтверджується, що дії (бездіяльність) відповідача є порушенням законодавства ЄС щодо колективних прав та інтересів споживачів, і, якщо це необхідно, про припинення таких дій (бездіяльності) або, якщо такі дії (бездіяльність) ще не мали місця, але є неминучими в майбутньому, про заборону таких дій (бездіяльності). Крім того, на підставі такого остаточного рішення в рамках представницького позову можуть бути заявлені ви-

моги, спрямовані на усунення наслідків таких масових порушень прав споживачів, зокрема про відшкодування шкоди. Способи відшкодування відповідачам шкоди залежно від обставин конкретної справи можуть передбачати покладення на відповідача обов'язку ремонту, заміни неякісного товару, зниження ціни, розірвання договору та компенсації понесених витрат.

У виняткових, складних випадках, якщо внаслідок особливостей індивідуальної шкоди, завданої споживачам, кількісна оцінка розмірів індивідуального відшкодування заінтересованим споживачам є складною, може бути передбачено повноваження суду ухвалювати замість рішення про відшкодування шкоди декларативне рішення щодо підтвердження відповідальності відповідача перед споживачами, яким завдано шкоду внаслідок порушення законодавства ЄС. Подальше ж відшкодування завданої споживачам шкоди можливе за індивідуальними позовами споживачів або за допомогою інших процесуальних механізмів, передбачених національними законодавствами держав-членів. Проте у двох випадках таке декларативне рішення не може бути винесено, і суд, що розглядає справу, має ухвалити рішення про відшкодування шкоди. Так, по-перше, у випадках, коли споживачі, права яких порушено діями відповідача, можуть бути досить легко ідентифіковані і завдана їм шкода може бути визначена. У таких випадках для пред'явлення представницького позову про відшкодування шкоди кваліфікованою особою не вимагається подання індивідуальних звернень окремих заінтересованих споживачів чи надання ними повноважень кваліфікованій особі на звернення до суду від їхнього імені, проте рішення щодо відшкодування шкоди має бути ухвалене щодо заінтересованих споживачів.

По-друге, так звані «випадки з низькою вартістю», коли споживачі понесли настільки незначні збитки, що було б недоцільно й непропорційно розподіляти їм компенсацію. У таких випадках грошові кошти, що стягуються з відповідача як компенсація, мають направлятися на суспільні цілі, що слугують колективним інтересам споживачів, зокрема кампанії з підвищення загальної обізнаності (ст. 5 Пропозицій).

Вимоги до осіб, які мають право на пред'явлення представницького позову (пп. 4-7 Рекомендації 2013/396/ЄС, ст. ст. 5,7 Пропозицій). Представницькі позови можуть подаватися кваліфікованими особами, які відповідають критеріям прийнятності і призначені державою-членом як такі із занесенням до загальнодоступного переліку кваліфікованих осіб, які мають право на звернення із представницькими позовами. Такими суб'єктами можуть бути об'єднання споживачів, незалежні публічні органи.

Критеріями прийнятності є: організація створена відповідно до законодавства держави-члена; некомерційний характер діяльності організації; наявність у такої організації законного інтересу в забезпеченні дотримання положень відповідного законодавства ЄС; прямий зв'язок між основними цілями організації і правами, наданими відповідно до законодавства Союзу, які, як стверджується, були порушені, щодо яких розглядається справа. Такі особи мають бути прозорі як щодо джерел фінансування своєї діяльності в цілому, так і щодо коштів на ведення процесу за представницьким позовом про відшкодування шкоди зокрема, з метою оцінки судом можливого конфлікту інтересів між стороннім спонсором та учасниками

справи та попередження несправедливих, образливих судових процесів, наприклад між конкурентами. Кваліфікована організація мусить мати достатні можливості з точки зору фінансових ресурсів, людських ресурсів і правового супроводження, щоб представляти інтереси споживачів найкращим чином.

Державам-членам надається можливість визначати, що представницькі позови можуть подаватися тільки кваліфікованими особами, які були офіційно призначені заздалегідь, або особами, які спеціально були сертифіковані для конкретного представницького позову.

На загальноєвропейському рівні пропонується забезпечення доступності процедури звернення кваліфікованих організацій до суду із представницькими позовами, зокрема шляхом обмеження розмірів судових зборів, надання їм доступу до правової допомоги, коли це необхідно, або шляхом надання їм державного фінансування для цієї мети. У статті 15 Пропозицій також покладається на держави-члени та Комісію обов'язок підтримувати та сприяти співробітництву між кваліфікованими організаціями та їх обмін досвідом з метою збільшення використання представницьких дій проти порушень з транскордонними наслідками. Держави-члени мають вживати необхідних заходів для забезпечення того, щоб у випадках, коли кваліфіковані суб'єкти зобов'язані інформувати зацікавлених споживачів про поточну представницьку діяльність, пов'язані витрати можуть бути стягнуті з відповідача, якщо процес є успішним.

Позасудове врегулювання спорів. Одним із ефективних шляхів вирішення будь-якого правового конфлікту, в тому числі й щодо порушення прав та інтересів численної групи осіб, як свідчить світова практика, є врегулювання спору за взаємною згодою сторін. На загальноєвропейському рівні, враховуючи вимоги Директиви 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 року щодо певних аспектів медіації у цивільних і комерційних справах, на держав-членів покладається обов'язок заохочування сторін таких конфліктів до врегулювання спору за взаємною згодою як на досудовому етапі, так і безпосередньо під час судового розгляду. Відповідно до ст. 8 Пропозицій може бути передбачено процедуру, в рамках якої суд може затвердити колективну мирову угоду, досягнуту кваліфікованою особою-заявником представницького позову і ймовірним порушником колективних інтересів споживачів до того, як провадження за представницьким позовом щодо дій (бездіяльності) такої особи буде відкрито в суді.

У випадках ухвалення декларативного рішення, яким підтверджується відповідальність відповідача щодо порушення колективних інтересів споживачів, суд може вимагати від сторін процесу протягом розумного строку обговорити можливість врегулювання спору з питань відшкодування шкоди споживачам. Угоди про врегулювання, досягнуті у всіх вищезазначених випадках, підлягають обов'язковому судовому або адміністративному контролю, щоб забезпечити їхню законність і справедливість. Споживачам, які мають відношення до схваленого судом колективного врегулювання, завжди має бути надана можливість прийняти або відхилити запропоноване відшкодування.

Доступність інформації про представницькі позови. Істотну роль у досягненні ефективності процедури захисту колективних інтересів споживачів відіграє інформування заінтересованих споживачів про судові процеси

за представницькими позовами та їх результати. Так, відповідно до пп. 10-12 Рекомендації 2013/396/ЄС держави-члени мають забезпечити можливості представницької організації поширювати інформацію про ймовірні порушення прав та інтересів споживачів і про свої наміри домогтися судової заборони, щоб зупинити їх, подати позов про відшкодування завданих збитків, а також про поточні провадження за представницькими позовами. Способи поширення такої інформації мають враховувати конкретні обставини справи, свободу вираження поглядів, право на інформацію і право на захист репутації або цінності компанії-відповідача, перш ніж остаточним судовим рішенням буде встановлено порушення законодавства ЄС щодо колективних інтересів споживачів та відповідальність відповідача за такі порушення.

У ст. 9 Пропозицій передбачається закріплення обов'язку відповідача в разі задоволення судом представницького позову належним чином інформувати зацікавлених споживачів про остаточні рішення про заборону, остаточні рішення про заходи щодо усунення постійних наслідків порушень, включаючи остаточні рішення про відшкодування шкоди, декларативні рішення щодо відповідальності відповідача за порушення законодавства щодо колективних інтересів споживачів, а також остаточні рішення, якими затверджуються умови угод з врегулювання спору. Зазначене положення гарантуватиме інформування споживачів про можливості відшкодування ним завданої неправомірними діями відповідача шкоди, зокрема про наступні дії, що мають бути вчинені заінтересованими споживачами для отримання такого відшкодування.

З цією ж метою державам-членам рекомендовано створити національний реєстр проваджень за представницькими позовами. Національний реєстр має бути доступним безкоштовно будь-якій зацікавленій особі через електронні засоби та інше. Веб-сайти, що публікують реєстри, мають надавати доступ до всебічної та об'єктивної інформації про наявні методи отримання компенсації, включаючи позасудові методи (пп. 35-37 Рекомендації 2013/396/ЄС).

Особливості законної сили судових рішень. У ст. 10 Пропозицій на загальноєвропейському рівні пропонується закріпити особливі наслідки законної сили судових рішень за представницькими позовами. Відповідно до цього положення висновок суду про порушення відповідним законодавством ЄС, яке завдає шкоди колективним інтересам споживачів, встановлений в остаточному рішенні суду держави-члена, включаючи остаточне рішення про припинення чи заборону дій відповідача, є обов'язковим під час розгляду будь-яких інших вимог до такого відповідача щодо відшкодування шкоди споживачам у зв'язку із цим порушенням, що розглядаються судами цієї ж держави-члена. Вищезгадані обставини, встановлені остаточним рішенням суду однієї держави-члена судом в іншій державі-члені, мають розглядатися як спростовна презумпція існування такого порушення.

Остаточне ж декларативне рішення суду держави-члена, яким встановлено відповідальність відповідача за порушення колективних інтересів споживачів, є обов'язковим під час розгляду будь-яких вимог щодо відшкодування шкоди, завданої цим порушенням лише в суді цієї ж держави-члена з питання наявності відповідальності відповідача за згадані порушення. При цьому правовими системами держав-членів мають бути передбачені доступні спрощені процедури для отримання відшкодування індивідуальними споживачами.

Окрім вищезазначених, до процесуальних особливостей загальноєвропейського процесуального механізму провадження за представницькими позовами, на які звертає увагу Європейська комісія, можна віднести:

– *обов'язковість вирішення питання про прийнятність поданого до суду представницького позову* (так звана сертифікація представницького позову). Пунктами 8-9 Рекомендації 2013/396/ЄС визначено, що на якомога більш ранній стадії судового розгляду має бути забезпечена перевірка поданого представницького позову на дотримання умови його прийнятності. Зазначене питання має вирішуватися безпосередньо за ініціативою суду і включати перевірку особи, якою подано представницький позов на дотримання встановлених критеріїв щодо таких сертифікованих осіб, джерела їх фінансування тощо;

– *зупинення перебігу строків позовної давності для вимог споживачів щодо відшкодування шкоди.* У ст. 11 Пропозицій наслідком пред'явлення представницького позову передбачено зупинення строків позовної давності для вимог споживачів щодо відшкодування завданої шкоди. Зазначене разом із нормативним закріпленням особливостей законної сили остаточних судових рішень, якими констатується факт порушення відповідачем колективних інтересів споживачів, гарантує реальну можливість звернення із вимогами про відшкодування шкоди, завданої внаслідок такого порушення або в рамках представницького позову або шляхом пред'явлення споживачами індивідуальних вимог;

– *процесуальна доцільність судових процедур щодо вимог про судову заборону.* Позовні вимоги про судову заборону, які передбачають припинення чи заборону дій (бездіяльності) відповідача, що порушують колективні права та інтереси споживачів, мають розглядатися з усією доцільністю, зокрема у разі необхідності, в порядку спрощеного провадження з метою запобігання шкоди чи її збільшення у зв'язку із триваючим порушенням прав споживачів (п. 19 Рекомендації 2013/396/ЄС, ст. 12 Пропозицій);

– *визначення заінтересованих у відшкодуванні індивідуальної шкоди споживачів за принципом "opt-in" (принцип «згоди»).* Як випливає зі змісту пп. 21-24 Рекомендації 2013/396/ЄС та п. (а) ч. 3 ст. 6 та ч. 6 ст. 8 Пропозицій, визначення кола конкретних споживачів, які заінтересовані в отриманні відшкодування за представницьким позовом, має відбуватися на основі прямої згоди осіб, які стверджують, що їм було завдано шкоду діями (бездіяльністю) відповідача. Будь-які винятки з цього принципу за законом або за рішенням суду мають бути належним чином обґрунтовані причинами належного здійснення правосуддя. Особи, які стверджують, що зазнали шкоди внаслідок дій (бездіяльності) відповідача, мусять мати можливість приєднатися до сторони-позивача в будь-який час до того, як рішення буде винесено або спір буде врегульовано у позасудовому порядку. Учасник групи споживачів має бути вільним у праві вийти з групи споживачів у будь-який час до моменту ухвалення остаточного рішення або припинення провадження у справі у зв'язку із врегулюванням спору, без позбавлення можливості заявлення індивідуальних вимог в іншій, встановленій законом формі. Відповідач має бути поінформований про склад групи заінтересованих в отриманні відшкодування шкоди споживачів та про будь-які зміни в ній;

– *забезпечення виконання судових рішень за представницькими позовами.* У національному законодавстві

держав-членів мають бути передбачені ефективні заходи забезпечення виконання відповідачем остаточного судового рішення за представницьким позовом чи затвердженій судом угоди про врегулювання спору, зокрема можуть бути передбачені штрафи за кожен день затримки виконання рішення чи угоди про врегулювання або будь-які інші грошові стягнення, передбачені національним законодавством (п. 20 Рекомендації 2013/396/ЄС; ст. 14 Пропозиції);

– *заборона каральних (штрафних) збитків* (п. 31 Рекомендації 2013/396/ЄС). Компенсація, присуджена індивідуальним споживачам за результати розгляду представницьких позовів, не має перевищувати компенсацію, яка була б присуджена в разі звернення споживачів із вимогами про відшкодування шкоди в індивідуальному порядку. Зокрема, каральні (штрафні) збитки, що призводять до надмірної компенсації на користь сторони-позивача, характерні для групових позовів у США, мають бути заборонені;

– *обмеження гонорарів адвокатів*. Держави-члени мають забезпечити, щоб гонорари адвокатів та методи їх обрахування не створювали жодних стимулів та підстав для несправедливих та образливих судових розглядів, що є недоцільним з точки зору дотримання інтересів будь-якої зі сторін. Держави-члени не мають дозволяти так звані «гонорари успіху» адвокатів. Держави-члени, які дозволяють визначення гонорарів адвокатів залежно від результатів розгляду справи мають передбачати належне правове регулювання таких виплат адвокатам у випадках колективного відшкодування шкоди за представницькими позовами, зокрема з урахуванням права на повне отримання відшкодування шкоди заінтересованими споживачами;

– *забезпечення транскордонних представницьких позовів*. Рекомендацією 2013/396/ЄС (пп. 17-18) та Пропозиціями (ст. 16) звертається увага на необхідність забезпечення можливості вирішення транскордонних представницьких позовів в ЄС. Зокрема, це передбачає взаємне визнання правового статусу кваліфікованих суб'єктів, призначених заздалегідь в одній державі-члені, для пред'явлення представницьких позовів в іншій державі-члені. Крім того, передбачається можливість кваліфікованим організаціям з різних держав-членів спільно діяти в рамках єдиного представницького позову перед єдиним компетентним органом відповідно до правил ЄС та національних правил.

Висновки. Обсяг наукової статті, на жаль, не дає змогу розкрити процесуальні особливості процесуальних механізмів колективного захисту численної групи осіб в окремих державах-членах ЄС, що враховують як вищерозглянуті рекомендації та пропозиції Єврокомісії, так і мають певні національні особливості, що може надати додаткову інформацію про ефективність зазначених процесуальних засобів. Водночас розглянута загальноєвропейська модель представницьких позовів для захисту прав та інтересів численної групи споживачів свідчить про досить успішну можливість адаптації групового позову як процесуального інституту загального права до особливостей континентальної правової системи. Процесуальні особливості адаптованого процесуального механізму захисту численної групи осіб заслуговують на увагу і подальшу наукову розробку

та впровадження в національне цивільне процесуальне законодавство України, зокрема щодо подальшого регламентування процедури розгляду та вирішення національними судами позовів громадських організацій споживачів про захист інтересів невизначеного кола споживачів.

Література

1. Stadler A. The Commission's Recommendation on common principles of collective redress and private international law issues. *Nederlands internationaal privaatrecht*. № 463. P. 483-488. URL: <http://www.nipr-online.eu/pdf/2013-463.pdf>
2. Воэт С. Европейское коллективное возмещение вреда: status quaestionis. *Вестник гражданского процесса*. 2014. № 2. С. 164-198. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=21397567>
3. Шрамм Ганс-Йоахим. Юридический анализ дизельного скандала в Германии и США – поучительная пьеса на тему защиты прав потребителей. *Сборник статей о праве Германии*. 2018. Вып. № 3. С. 14-31.
4. Масовий позов: перспективи в Україні через призму зарубіжного досвіду. *Вісник Верховного Суду України*. 2015. № 8 (180). С. 3-6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2015_8_2
5. Веремко В. Один у суді не позивач. *Закон і Бізнес*. 2016. № 42 (1288). URL: http://zib.com.ua/ua/125947-uvgs_spodivayutsya_scho_nezabarom_akcioneri_zmozhut_zahisch.html (дата звернення: 20.10.2018)
6. Рекомендації круглого столу «Масовий позов: перспективи в Україні через призму зарубіжного досвіду». *Вісник Верховного Суду України*. 2015. № 8 (180). С. 7-8.
7. Кузнецова Н. Громадянське суспільство і захист порушених прав численних груп у порядку масового позову. *Право України*. 2015. № 9. С. 44-48.
8. Романюк Я.М., Майстренко Л.О. Масовий позов: загальна характеристика, зарубіжний досвід і перспективи впровадження в Україні. *Вісник Верховного Суду України*. 2015. № 3 (175). С. 35-47.
9. Directive 98/27/EC of the European Parliament and of the Council on injunctions for the protection of consumers' interests. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1998/27/oj>
10. Directive 2009/22/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on injunctions for the protection of consumers' interests. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:32009L0022>
11. Green Paper On Consumer Collective Redress (COM/2008/0794 final). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52008DC0794>
12. Commission Recommendation 2013/396/EU of 11 June 2013 on common principles for injunctive and compensatory collective redress mechanisms in the Member States concerning violations of rights granted under Union Law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013H0396>
13. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on representative actions for the protection of the collective interests of consumers, and repealing Directive 2009/22/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018PC0184>

Степаненко Т. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківського національного університету
внутрішніх справ